

Bereid je hart

Een studie naar aanleiding van de brief aan Filemon

Filemon

Situatieschets

Een oude man in de gevangenis, een slaaf die in het krijt staat bij zijn meester, en de meester van die slaaf: Paulus, Onesimus en Filemon zijn de hoofdpersonen in de korte brief van Paulus aan Filemon. De Heilige Geest heeft het briefje een plaats gegeven in de Bijbel. Daarmee heeft Hij beslist Zijn bedoelingen gehad. En zoals alles wat in de Bijbel staat, is het tot opvoeding van de gelovigen (vgl. 2 Tim. 3:16). Paulus, een gevangene van Christus Jezus, bereidt het hart van Filemon. Op eenzelfde manier dienen wij ons eigen hart te bereiden om de goede bijbelse gezindheid tegenover onze broeders en zusters in het geloof te hebben.

Op de een of andere manier is Onesimus bij Paulus terechtgekomen, terwijl deze in de gevangenis was. Vaak wordt ervan uitgegaan dat Onesimus was weggelopen van zijn meester Filemon. Dat hoeft echter niet het geval te zijn. Het kan ook zo zijn dat Onesimus door Filemon naar Paulus was toegestuurd om hem namens Filemon (en/of de gemeente in zijn huis te Kolosse) een liefdedaad te bewijzen in diens gevangenschap. Een andere mogelijkheid is dat hij is meegereisd met Epafras, om deze bij te staan (vgl. Kol. 1:7-8; 4:12). Hoe het ook zij, de ontmoeting tussen Paulus en Onesimus had tot gevolg dat de laatste tot bekering kwam (Fm.: 10). Omdat Onesimus de slaaf was van Filemon, stuurde Paulus hem nu naar Filemon terug. Maar Paulus liet Onesimus niet met lege handen terugkeren, maar gaf hem een brief mee. Onesimus reisde samen met Tychicus, en zij namen ook de brief van Paulus aan de gemeente in Kolosse mee (Kol. 4:7-9). Kennelijk was de brief aan de Kolossenzen bestemd voor de gemeenten in Kolosse en omgeving (vgl. Kol. 4:13; 15-16), terwijl de brief aan Filemon uitsluitend bestemd was voor het gezin van Filemon en de gemeente bij hen aan huis (Fm.:2).

Paulus bereidt het hart van Filemon

Tussen Filemon en zijn slaaf Onesimus was de relatie niet goed. Kennelijk was de situatie zo erg dat Onesimus van geen enkel nut was voor zijn meester

(Fm.: 11). Dit in tegenstelling tot de betekenis van zijn naam, nl. 'nuttig'. Er stond Onesimus bijgevolg geen warme ontvangst te wachten bij zijn terugkomst bij Filemon. Maar op een fijngevoelige manier gaat Paulus, door middel van een brief, het hart van Filemon voorbereiden op het weerzien met Onesimus.

Conform de gewoonte in die tijd begint Paulus de brief met zichzelf voor te stellen (vs. 1). Gewoonlijk stelt Paulus zich aan het begin van een brief voor als apostel of als slaaf van Jezus Christus. Maar in deze brief stelt hij zich voor als een *gevangene*, wat specifiek is voor deze brief. Hij noemt zich echter geen gevangene van Rome of van de keizer, maar – tot drie keer toe – een gevangene van Christus Jezus (vs. 1, 9, 23). Niet dat Christus Jezus hem gevangen houdt, maar hij is een gevangene omwille van het getuigenis van Christus Jezus. Paulus' gevangenschap is het gevolg van zijn dienstbaarheid aan het evangelie (vs. 13). Het raakte Filemon beslist wel dat Paulus zich voorstelde als iemand die het aan de lijve ondervond wat het betekende te lijden voor zijn geloof (vgl. Gal. 6:17). Filemon daarentegen was op hetzelfde moment in vrijheid, hij was rijk (hij had slaven en een ruim huis), en hij leidde in tegenstelling tot Paulus een comfortabel leven.

Paulus stelt zich dus voor als iemand die te lijden heeft omwille van zijn geloof. Zoals de Heer Jezus verworpen werd door de wereld, had ook Paulus zijn deel in die verwerping te dragen. Op die manier onderstreept de apostel zijn positie in deze wereld. Hoewel niet elke gelovige evenveel te lijden heeft omwille van de naam van Jezus Christus, delen wij allen toch in deze verwerping door de wereld. Het delen van een positie bindt mensen dichter aan elkaar, des te meer als het om gemeenschappelijk *lijden* gaat. Die positie, als buitenbeentjes in de wereld, delen wij als gelovigen met elkaar.

De ene familie van Gods kinderen

Vervolgens stelt Paulus de co-auteur voor, nl. Timoteüs, die hij hier 'de broeder' noemt (vs.1). Een van de medegeadresseerden, Apfia, zal hij zo dadelijk aanspreken als 'de zuster' (vs. 2). Verder in de brief

noemt hij ook Filemon een broeder, net voor en net na zijn pleidooi voor Onesimus (vs. 7, 20). Maar evenzo wordt ook Onesimus als ‘broeder’ betiteld (vs. 16). Zorgvuldig voegt Paulus nog eraan toe: ‘vooral voor mij [nl. Paulus], hoeveel te meer dan voor u [nl. Filemon]’. Door deze aanspreektitels te gebruiken, onderstreept Paulus de nu ontstane broederrelatie tussen Filemon en Onesimus, zoals Filemon die ook met Paulus en met Timoteüs heeft, en met Apfia als de zuster. Allen behoren zij tot het huisgezin van God, en dat maakt hen tot broeders en zusters van elkaar. Zo plaatst hij Filemon en Onesimus op één lijn met elkaar in het huisgezin van God. Wat voor Filemon waar is, is evenzeer waar voor Onesimus. Gelovigen delen niet alleen eenzelfde positie in deze wereld, maar ook eenzelfde positie voor God. Door Filemon deze gezinssituatie voor ogen te schilderen, bewerkt Paulus zijn hart. Het zal ook iets met ons hart doen, als we steeds bedacht zijn op de relatie die wij als broeders en zusters hebben met elkaar.

Een geliefde broeder

Wanneer Paulus Filemon noemt als de hoofdgeadresseerde, de eerstgenoemde van deze brief dan voegt Paulus eraan toe dat hij geliefd is (vs. 1). Dat vond Filemon vast wel fijn. Het doet iets met je, het verwarmt je hart, als iemand zegt dat hij je liefheeft. Maar niet alleen Filemon is door Paulus geliefd, voor Onesimus geldt precies hetzelfde (vs. 16). Zo worden Filemon en Onesimus in hun relatie tot Paulus op één lijn met elkaar geplaatst, beiden waren door hem geliefd. Voor Paulus was Onesimus, evenzeer als Filemon, voortaan een geliefde broeder. Paulus verwacht dat Onesimus dat voor Filemon voortaan ook zal zijn, zo schrijft hij: ‘hoeveel te meer dan voor u’. Onesimus mag dan tot dusver zijn naam niet waar gemaakt hebben tegenover Filemon, Paulus verwacht dat hij het voortaan wel zal doen (vs. 11). En zo verwacht Paulus ook van Filemon, dat hij zijn naam voortaan waar zal maken tegenover Onesimus. De naam Filemon betekent immers ‘vriendelijk’ en is verwant met het Gr. woord voor ‘kus’ (filema). Dat behoort ook het kenmerk te zijn van onze relaties onder elkaar als broeders en zusters.

Een medearbeider

Vervolgens betitelt Paulus Filemon niet alleen maar als ‘de geliefde’, maar ook als ‘onze medearbeider’ (vs. 1). Filemon was geen passieve kerkganger, maar een actieve gelovige. Hij stelde zelfs zijn huis open als een plaats waar de gemeente kon samenkomen (vgl. vs. 3). Uit de brief kunnen we afleiden dat Filemon een dienstbaar gelovige was in de gemeente, een arbeider voor de Heer.

Filemon is niet de enige die zo’n arbeider wordt genoemd. Aan het einde van de brief somt Paulus een lijstje op van mensen, die hij ook zijn medearbeiders

noemt. Het gaat om Marcus, Aristarchus, Demas en Lucas (vs. 24). Alle vier worden ze ook genoemd in de brief aan de Kolossenzen (Kol. 4:10, 14). Ze worden beschouwd als vooraanstaande dienstknechten met een goede reputatie. Met Marcus is het eerder wel misgegaan (Hand. 13:13; 15:37-39), maar dat is nu verleden tijd (vgl. Kol. 4:10). Voortaan is hij een waardevolle medearbeider (vgl. 2 Tim. 4:11). Van Aristarchus (Hand. 19:29; 20:4; 27:2) en Lucas (zie de zgn. wij-gedeelten in Hand. 16:10-17; 20:6-16, 21; 27:2vv., 28; 2 Tim. 4:11), weten wij dat zij Paulus gedeeltelijk hebben vergezeld op zijn reizen. Met Demas zou het later misgaan (2 Tim. 4:10), maar dat was hier nog niet het geval. Het waren allemaal vooraanstaande arbeiders.

Niet alleen het werk dat een dienstknecht van God verzet, is echter belangrijk. Minstens even belangrijk is de houding, het gedrag en de gezindheid die hij aan de dag legt. Paulus stelt Filemon op één lijn met al deze arbeiders, van wie wij mogen veronderstellen dat ‘Christus in hen gestalte heeft gekregen’ (Gal. 4:19), en dat zij ‘de gezindheid van Christus Jezus’ hadden (Fil. 2:5). Voor de derde keer in dit briefje wordt Filemon op één lijn geplaatst met andere personen. Van Filemon verwacht Paulus nu hetzelfde, en dat dit tot uitdrukking zal komen in zijn houding tegenover Onesimus. Voor elke gelovige is het zaak die gezindheid en gesteldheid van het hart aan te kweken. Het is niet slechts voor uitgesproken arbeiders, maar voor allen die de Heer Jezus toebehoren en willen worden zoals Hij. Goede voorbeelden uit de Bijbel en uit onze omgeving moeten voor ons een aansporing zijn.

Genade en vrede

Vervolgens wenst Paulus, anticiperend op de ontmoeting die gaat komen, de geadresseerden ‘genade’ en ‘vrede’ toe. Met deze genade bedoelt Paulus niet dat de geadresseerden nog geen deel hadden aan de reddende genade van God (zie bijv. Ef. 2:8). Zo bedoelt hij met de vrede evenmin dat zij nog geen vrede met God hadden (zie bijv. Rom. 5:1). Het gaat hier om genade en vrede in *praktische* zin, die gelovigen nodig hebben in allerlei situaties. In het bijzonder wanneer het om moeilijke situaties gaat, en des te meer bij een conflict zoals dat bij Filemon het geval was. Genade is een positieve gezindheid naar de ander toe. Filemon, die zelf Gods genade had ondervonden, kon zijn slaaf Onesimus in diezelfde gezindheid genadig tegemoet treden. Praktische vrede betekent dat Filemon echt rust zou vinden en tevreden zou zijn met de situatie; dat hij niet gedwongen zou berusten in de nieuwe situatie, maar zich juist erin zou verblijden.

Vanuit het menselijk gevoel is dat niet steeds vanzelfsprekend. Maar deze genade en deze vrede komen van God, die Paulus hier treffend ‘onze’ Vader noemt, en ook van de Heer Jezus Christus. Paulus noemt eerst Zijn naam ‘Jezus’, als de Mens die een voorbeeld heeft nagelaten; en niet zijn titel ‘Christus’

zoals in vers 1. Die genade en vrede stellen ons in staat los te komen van ons eigen gevoel. Daarentegen voeden ze ons hart en stellen ze ons in staat op een goede bijbelse manier, zoals God het graag ziet, met elkaar om te gaan.

De reputatie van Filemon

Nadat Paulus praktische genade en vrede heeft toegewenst aan allen, richt hij zich verder speciaal tot Filemon. Paulus heeft goede berichten vernomen omtrent Filemon. Zijn reputatie werd gekenmerkt door 'liefde en geloof tot de Heer Jezus en jegens alle heiligen' (vs. 5). Beide zaken, liefde en geloof, kenmerkten het hart van Filemon. Maar kennelijk uitte zich dat ook in zijn dagelijks leven, zijn handelen was in overeenstemming met de liefde en het geloof. Het kwam ook tot uitdrukking in zijn omgang met medegelovigen, en wel met 'alle heiligen', zo heeft Paulus het vernomen. Paulus verwacht dat deze instelling van Filemon voortaan ook vorm zal krijgen in zijn omgang met Onesimus.

De liefde en het geloof, met de uitwerking die ze hebben, zijn het gevolg van de nieuwe natuur in Filemon. Zo spreekt Paulus ook over 'al het goede', dat in hemzelf en in Timoteüs is (vs. 6). Dat hebben ze niet uit zichzelf, maar door het geloof; het geloof, zoals ook Filemon dat heeft en dat ook het goede bij hem voortbrengt (vgl. vs. 14). Paulus bidt dat dit geloof zich bij Filemon werkzaam zal tonen (vs. 6). Meer concreet heeft dat geloof bij Filemon de uitwerking gehad, dat hij iemand was die de harten van de heiligen kon verkwikken (vs. 7). Zowel voor als aan het einde van zijn pleidooi voor Onesimus, wijst Paulus op deze bekwaamheid van Filemon (vs. 7, 20). Paulus wil graag door Filemon worden verkwikt, wat Filemon kan doen door de manier waarop hij Onesimus zal ontvangen en behandelen. Maar wellicht heeft Paulus tussen de regels door ook het verkwikken van Onesimus zelf op het oog. Nu Onesimus christen geworden is, zal hij immers wel beseffen dat hij helemaal geen goede slaaf is geweest van Filemon. Alleen al daardoor staat hij bij Filemon in het krijt, en daar zal hij zich nu wel bewust van zijn – met een bezwaard gemoed als gevolg. Als wij onze harten toebereiden naar de wil van God, dan zullen ook wij in staat zijn anderen te verkwikken en zullen wijzelf ook verkwikt worden door anderen. Wat zou het toch mooi zijn als elke ontmoeting tussen gelovigen tot gevolg zou hebben, dat wij door elkaar verkwikt worden.

Een andere kijk op de situatie

Paulus wijst Filemon erop dat de hand van God wel eens achter het hele gebeuren zou kunnen steken (vs. 15). Hij spreekt zich daar niet stellig over uit, maar slechts met een voorzichtig: 'misschien wel daarom'. Hoe dan ook, God had alvast iets goeds voortgebracht uit heel dit gebeuren. Onesimus is immers tot bekering gekomen. Een van de gevolgen daarvan is dat Filemon Onesimus terugkrijgt. Maar Paulus bedoelt daar niet mee dat Filemon blij kan zijn omdat hij zijn slaaf terugheeft. Nee, Filemon heeft Onesimus terug als een broeder in de Heer (vs. 16).

Het hele gebeuren wordt door Paulus in een ander daglicht gesteld, hij geeft een andere kijk erop. Hij nodigt Filemon uit met zijn geestelijke ogen naar de situatie en naar Onesimus te kijken. Dan ziet hij niet langer een slaaf, die bij hem in het krijt staat, maar een broeder die door hem geliefd behoort te zijn. Wij moeten leren om niet alleen met onze natuurlijke ogen te kijken, maar evenzeer met onze geestelijke ogen. Weliswaar moeten wij daar voorzichtig mee omgaan, als wij Gods handelen proberen te duiden, zodat wij niet in de fouten vervallen van de drie vrienden van Job. Maar hoe dan ook, een andere, namelijk een geestelijke kijk op de zaak en op elkaar zal ons gemoed ten goede beïnvloeden.

Paulus' voorbeeld

Op zeven manieren heeft Paulus ingewerkt op het hart van Filemon om dat toe te bereiden. Als een soort apotheose van het geheel geeft hijzelf ten slotte het goede voorbeeld. Paulus is bereid om alle schuld aan Filemon zelf op zich te nemen (vs. 18-19). Zo handelt hij naar het voorbeeld van onze Heer Jezus Christus, die al onze schuld op Zich heeft genomen. De ernst is vanzelfsprekend niet vergelijkbaar. Daaraan zal Filemon ook wel gedacht hebben. Des te meer zouden wij bereid moeten zijn de schuld te vergeven die iemand misschien tegenover ons heeft. Want de schuld die iemand tegenover ons kan hebben, is veel minder dan de schuld die wijzelf tegenover de Heer hadden (vgl. Matt. 18:21-35). Heeft Filemon de rekening naar Paulus gestuurd? De vraag stellen is hem beantwoorden. Het voorbeeld van de Heer Jezus bereidt nog het meest van alles ons hart. Laten wij allemaal ons hart meer bereiden!

